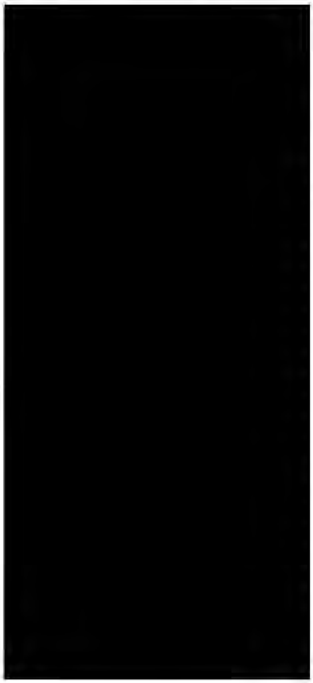

Irk Ferenc

Merényi Kálmán: „A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények kriminológiai vizsgálata" című kandidátusi értekezésének nyilvános vitája a Magyar Tudományos Akadémián

1985. szeptember 30-án került sor a fenti című kandidátusi disszertáció nyilvános vitájára és az értekezés megvédésére.

Mielőtt az értekezésben foglaltak és a vitában elhangzottak ismertetésére térnék, indokoltnak látom, hogy néhány szóban említést tegyek az értekezés készítőjéről.

Merényi Kálmán nem tartozik a leggyakrabban, legtöbbet publikáló szakemberek közé. Ezt azért látszik szükségesnek megemlíteni, mert vannak — nem kevesen —, akik valaki tudományos működését hajlamosak csak írásos megnyilatkozásaik alapján értékelni. Orvosi körökben már régóta kifogásolt ez a nézet. Közöttük ugyanis különösen nagy számban vannak olyanok, akik esetleg hosszú éveken keresztül alig publikáltak, a tudományt mégis elismerten a legmagasabb szinten művelik. Azzal, hogy új, és a korábbinál eredményesebb gyógymódokat elsőként alkalmaznak: bizonyítják, hogy saját közösségükben a legmegbecsültebbek között van a helyük.

Merényi Kálmán évtizedek óta oktatja az egyetemi ifjúságot, rajtuk keresztül, általuk terjeszti, adja át a tudomány új ismereteit a nagyobb közösségnek, a jövő generációnak. Ez már önmagában olyan értékű lehet, mint tucatnyi, csak a szakemberek számára való cikk, tanulmány. Szűkebb körben azt is tudjuk, hogy szervezőmunkája példa nélküli az országban. Elég arra utalni — noha neve nem szerepelt a nyilvánosan elismertek között —, hogy az 1974. évi, mindmáig a szocialista országokban egyetlenként megszervezett büntetőjogi világkongresszus az ő áldozatos munkája nélkül feltehetően nem aratott volna olyan egyértelmű sikert hazai és külföldi résztvevői körében, mint ahogyan még tíz év múltán is szívesen emlékeznek arra vissza. Merényi Kálmán kiváló személyes kapcsolatait kihasználva és a tudomány szolgálatába állítva ezen kívül is egy sor — részben nemzetközi — konferencia megszervezését irányította a háttérből. Évek óta menedzsel olyan kutatásokat, amelyek a Szegedi JATE Állam- és Jogtudományi Kara büntetőjogi tanszékéhez vannak rendelve, és amelyek jelentős új felismerésekkel segítették a tudományt. Ezekkel kapcsolatban neve csak elvétve kerül a köztudatba. Mindezek előrebocsátása után rátérek az érdemi ismertetésre.

A nemi erkölcs elleni bűncselekmények tudományos vizsgálata az utóbbi években az érdeklődés középpontjába került. Elegendő ezúttal csupán egy, a témakörrel foglalkozó és azóta sokat hivatkozott munkára utalni. Rózsa János: „Szexuális bűnözés" című monográfiája (KJK 1977.) rövid idő alatt elfogyott a könyvesboltok polcairól. E szerző több más, a témakörbe vágó tanulmányával együtt gyakran idézett forrásanyag. Ebben szerepet játszik az a tény, hogy a szexuális bűnözés társadalmi veszélyessége megnőtt, mivel a nemi erkölcs elleni bűncselekmények elszaporodtak. Számos esetben más bűncselekmények motívumaiként is szerepelnek. (Erről részletesen Bakóczi Antal: „Az emberölés" című monográfiájában olvashattunk a legutóbbi időben.)

A disszertáns a nemi erkölcs elleni bűncselekmények legnagyobb arányát képviselő cselekmények — az erőszakos közösülés, a szeméremsértés, valamint a természet elleni erőszakos fajtalanság — eseteit állította kutatása középpontjába.

Az értekezés olvasói többféle kutatási módszer alkalmazását követhették nyomon. Az első részben büntető anyagi jogi alapon vizsgálja a jelölt nemi erkölcs elleni bűncselekmények fogalmi elemeit, bemutatva a törvényi szabályozásokat, a bírói gyakorlat álláspontjait, valamint a szakirodalomban feltalálható nézeteket. Végigkövethettük — az ókortól kezdve napjainkig — a nemi erkölcs védelmére szolgáló jogintézmények kialakulását fejlődését, mind a külföldi, mind itthoni szabályozás tükrében.

Az értekezés második részében nemi erkölcs elleni bűncselekmények főbb morfológiai jellemzőiről szól jelölt. Az adatok értékelése során figyelembe vett olyan szempontokat, mint a demográfiai tényezők (így a lakosság számának változása), vagy társadalmi-gazdasági viszonyoknak tudatra gyakorolt hatása.

Az értekezés harmadik részében az empirikus kutatásoknak és ezek eredményeinek bemutatására került sor. A disszertáns 100 fős mintasokaságot vett elemzés alá, amely az alapsokaság 8,5%-a volt. Az empirikus kutatást komplex módszerrel, kérdőív segítségével folytatta le.

A disszertáció befejező része egyrészt a kiszabott bírói ítéletek elemzéséről, másrészt a kutatási eredmények hasznosítására vonatkozó javaslatokról szól.

A nyilvános vita során az opponensek nagyra értékelték a témakör átfogó feldolgozását. Több új tudományos eredményről szóltak elismerően.

Az álláspontját elsőként ismertető *Harmathyné Horváth Anna* külön kiemelte a téma jól sikerült körülhatárolását, a jogtörténeti részen belül pedig a szerzőnek a bűncselekménnyé nyilvánítás erkölcsi és valláserkölcsi meghatározottságára vonatkozó fejtegetéseit. A morfológiai sajátosságokkal kapcsolatban utalt arra, hogy a jelölt a bűnözés alakulását jól megválasztott idősorokkal tette érzékletessé. Felhívta a figyelmet arra, hogy a tényfeltárás adatai szinte minden elképzelhető kapcsolatra kiterjednek. Külön érdemének tekintette, hogy a jelölt részletesen foglalkozott a társadalom fejlődése fő vonalától leszakadt, többszörösen hátrányos helyzetűeknek e bűncselekmény-csoportban (is) játszott kiemelkedő szerepével.

Irk Ferenc Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet (Budapest).

Az ezt az oldalt követő összes tartalmat Irk Ferenc töltötte fel 2021. október 25-én. A felhasználó a letöltött fájl továbbfejlesztését kérte.

Bakóczi Antal opponensi véleményében elsőként ugyancsak a történeti szemlélet érvényesülését méltatta. Ezt követően annak a fontos összefüggésnek a feltárásáról szólt elismerően, amely a tettesi sikerélményt fokozó latencia magas aránya és az ismételt elkövetés valószínűsége között áll fenn. A kutatás fontos megállapításaként könyvelte el e bűnözési forma súlyos társadalmi, politikai, morális következményeinek feltárását, ezen belül a sértetti oldalon jelentkező pszichés körülmények tárgyalását, amelyeket ilyen mélységben még nem vizsgáltak és nem igazoltak. Fontosságot tulajdonított annak a ténynek, hogy e kutatás megerősítette a más erőszakos bűncselekményekkel összefüggésben kapott megállapításokat azáltal, hogy az elkövetői jellemzők lényegében azonosak az összes, imént említett bűncselekmény-kategóriában. Ő is utalt annak a megállapításnak a fontosságára, hogy az elkövetői kör alapvetően az alacsonyan szocializált, fiatal és fiatal-felnőtt korcsoportba tartozó férfilakosság köréből kerül ki. Lényegesnek mondotta annak kiemelését, hogy a vizsgált bűncselekménykategóriákban — az átlaghoz képest — nagy a szerepe az elkövetők ideg- és elmeállapotának, ún. „ösztönzavarainak". Felhívta a figyelmet arra, hogy disszertáció sokoldalú bizonyítékát adja az iszákos életmód, az alkoholos állapot egyre növekvő szerepének a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények okságí hátterében, ami jelentősen akadályozza a hatékony megelőzést.

Az opponensi vélemények nem nélkülözték a bíráló észrevételeket sem. Mindketten kifogásolták az értekezés első részében foglaltak túlzottan részletező tárgyalását. Harmathyné Horváth Anna a történeti rész értékelésében látott hiányosságokat. Nehezményezte, hogy a morfológiai részben feltárt összefüggések a dolgozat további részében nem kerültek hasznosításra. Nem helyeselte, hogy az érdemi mondanivaló gyakran átkerült az igen nagy számú és terjedelmű lábjegyzetekbe.

Bakóczi Antal — az előbbieken túl — kifogásolta a feldolgozás szerkezetét. Hiányolta, hogy az oksági kérdések az anyagban sehol nem találhatók meg egységes szerkezetben, csupán szétszórtan jelennek meg. Leglényegesebb hiányosságnak a megelőzéssel kapcsolatos elméleti koncepció kidolgozatlanságát, illetve a megelőzési ajánlások kimunkálatlanságát tartotta. Fontosnak mondotta, hogy a jelölt a további munkája során a kritikai észrevételek figyelembevételével — és új tudományos eredményei felhasználásával — dolgozatát fejlessze tovább.

Mindkét opponens javaslatot tett a Tudományos Minősítő Bizottságnak a kandidátusi fokozat odaítélésére.

Az opponensek véleményének kifejtését követően a jelölt válaszolt a felvetett problémákra. A terjedelmi arányeltolódásra tett kritikai észrevételeket lényegében elfogadta. Utalt ugyanakkor arra, hogy az oksági összefüggéseket szándékosan nem „gyűjtötte ki". Azáltal, hogy ezek a megállapítások a morfológiai összefüggéseket tárgyaló részekben nyertek elhelyezést, azt a célt kívánta szolgálni, hogy „ez a módszer az alapvető és lényegi összefüggések plasztikusabb feltárását és elemzését tegye lehetővé". Elismerte, hogy a megelőzéssel kapcsolatos rész tovább fejleszthető. Ennek legfőbb akadályát azonban abban látta, hogy „sokan és sokféle megközelítéssel próbálták a megelőzés irányát, általános stratégiáját meghatározni, azonban az egységes koncepció és útmutatás, a szükséges intézkedések kidolgozása még várat magára".

A bírálóbizottság — az opponensi véleményeket szem előtt tartva — elismerte az értekezés új tudományos eredményeit. Ugyancsak javasolta a TMB-nek, hogy a kandidátusi fokozatot ítélje oda Merényi Kálmánnak. Ennek alapján a TMB Merényi Kálmánt az állam- és jogtudomány kandidátusává nyilvánította.